

STEUNPUNT ONDERNEMEN EN REGIONALE ECONOMIE
NAAMSESTRAAT 61 – BUS 3550
BE-3000 LEUVEN
TEL + 32 16 32 66 61 | FAX + 32 16 37 35 11
store@kuleuven.be
www.steunpuntore.be

Beleidsrapport STORE-B-14-005

Micro- en Nano-Elektronica in Vlaanderen: Een Economische Analyse

Cathy Lecocq^{a,b} en Jakob Vanschoonbeek^{a,b}

^aSteunpunt Ondernemen & Regionale Economie (STORE)

^bVlaams Centrum voor Economie & Samenleving (VIVES), Faculteit Economie en
Bedrijfswetenschappen, KU Leuven

10 juni 2014

De auteurs wensen Edmond Janssens en Johan Lecocq van DSP Valley te bedanken voor hun input en medewerking in deze studie.

Micro- en Nano-Elektronica in Vlaanderen:

Een Economische Analyse

1. Inleiding

De Vlaamse overheid voert een “slim specialisatie”-beleid gesteund op zogenaamde sleuteltechnologieën, of “Key enabeling technologies” (KET’s). Een belangrijke sleuteltechnologie voor Vlaanderen is de micro- en nano-elektronica (MNE). Het is in deze context dat momenteel door DSP Valley een technologie-roadmap wordt uitgewerkt voor de MNE in Vlaanderen. Dit rapport biedt een aanvullende, beknopte economische analyse van de MNE in Vlaanderen, inclusief Brussel. Eerst wordt beschreven hoeveel bedrijven in Vlaanderen actief zijn in MNE, de verschillende sectoren waarin deze bedrijven operationeel zijn en de regionale spreiding van bedrijven per provincie. Vervolgens wordt het economische belang van de MNE geschetst in termen van tewerkstelling en toegevoegde waarde van bedrijven. In een laatste deel wordt de dynamiek van de MNE in kaart gebracht in termen van tewerkstelling en vergeleken met de groei van tewerkstelling van de Vlaamse industriële en dienstensectoren.

2. Data en methodologie

De afbakening van de micro- en nano-elektronica (MNE) is van cruciaal belang en medebepalend voor de accuraatheid waarmee de economische waarde van de MNE in termen van economische aggregaten zoals tewerkstelling en toegevoegde waarde bepaald kan worden. Vermits MNE economische activiteiten in meerdere industriële en dienstensectoren omvat, is het niet mogelijk om de MNE in kaart te brengen aan de hand van het bestaande NACE sector classificatiesysteem.

Deze studie vertrekt daarom van een lijst van organisaties actief in de MNE in Vlaanderen en Brussel. Deze lijst werd aangeleverd door DSP Valley, de cluster-organisatie voor slimme elektronische systemen en bevat zowel commerciële bedrijven, kennisinstellingen, sectorfederaties en clusterorganisaties. Voor de economische analyses worden enkel de commerciële bedrijven met een duidelijke link met de MNE en met vestiging in Vlaanderen of Brussel weerhouden. De niet-commerciële organisaties (kennisinstellingen, sectorfederaties en clusterorganisaties), alsook de bedrijven met een beperkte link met de MNE maken geen deel uit van deze economisch analyse van de MNE.

De lijst van bedrijven actief in de MNE wordt vervolgens gekoppeld aan bedrijfsdata uit de Belfirst databank (Bureau van Dijk, 2010). De Belfirst databank bevat bedrijfseconomische data (onder meer jaar

van oprichting, regio, sector van activiteit, tewerkstelling en toegevoegde waarde) van al de bedrijven in België die een jaarrekening neerleggen bij de Nationale Bank van België. De koppeling van de lijst van bedrijven met de Belfirst databank gebeurt aan de hand van het BTW-nummer van bedrijven. Voor bedrijven waarvoor het BTW-nummer niet vermeld staat in de aangeleverde lijst van bedrijven, wordt het BTW-nummer manueel opgezocht in de Graydon databank. Deze studie maakt gebruik van bedrijfsdata op ongeconsolideerd niveau, tenzij de lijst van bedrijven meerdere vestigingen bevat van eenzelfde bedrijf waarbij de verschillende vestigingen geen individueel BTW-nummer en dus ook geen individuele cijfers rapporteren. In dat geval (10 bedrijven) worden geconsolideerde cijfers opgenomen in de studie. Het totaal aantal unieke¹ bedrijven in Vlaanderen die een sterke link hebben met de MNE bedraagt 290.

Van deze 290 bedrijven kunnen 265 bedrijven gekoppeld worden aan Belfirst databank en bijhorende data met betrekking tot jaar van oprichting, regio en sector van activiteit. Deze set van 265 bedrijven vormt de basis van de beschrijving van de MNE in Vlaanderen in termen van sectoren en regionale spreiding in deel 3 en in termen van oprichtingsgraad (ratio van het aantal nieuwe ondernemingen tot het aantal actieve ondernemingen) in deel 5.

In deel 4 wordt het economisch belang van de MNE weergegeven in termen van tewerkstelling en toegevoegde waarde van bedrijven in Vlaanderen actief in de MNE. Cijfers voor 2012 worden gerapporteerd. Als gevolg van de beperkte rapporteringsverplichting van kleine bedrijven zijn tewerkstellings- en toegevoegde waarde data voor kleine bedrijven slechts beperkt beschikbaar in Belfirst. De totale tewerkstelling en toegevoegde waarde van de MNE in deze studie vormen dus een onderschatting van de totale tewerkstelling en toegevoegde waarde van de MNE.

Deel 5 bespreekt de gemiddelde oprichtingsgraad en de evolutie van de tewerkstelling in de MNE over de periode 2003-2012 ten aanzien van de volledige populatie van industriële en dienstensectoren in Vlaanderen. Enkel bedrijven die tewerkstellingsdata over de volledige periode rapporteren zijn opgenomen in de analyse rond de evolutie van tewerkstelling.

Vermits de afbakening van de MNE in Vlaanderen gebaseerd is op het identificeren van bedrijven die actief zijn in Vlaanderen op het gebied van micro- en nano-elektronica, is de *volledigheid* van de steekproef van bedrijven van groot belang voor de representativiteit van de sector. De mate waarin de economische indicatoren die het belang van de sector aangeven (toegevoegde waarde en tewerkstelling) representatief zijn voor de sector wordt mede bepaald door de mate waarin micro- en nano-elektronica activiteiten behoren tot de kernactiviteiten van de geïdentificeerde bedrijven. Indien de bedrijven uit de analyses, met name de grote bedrijven, ook andere activiteiten hebben buiten micro- en nano-elektronica, zal de toegevoegde waarde en tewerkstelling van deze bedrijven een *overschatting* zijn van de werkelijke economische activiteit van de sector in Vlaanderen. Daarnaast dient vermeld te worden dat de beperkte beschikbaarheid van tewerkstellings- en toegevoegde waarde data voor kleine en jonge bedrijven bijdragen tot een *onderschatting* van de werkelijke economische activiteit van de sector in Vlaanderen.

¹ Met individueel BTW-nummer

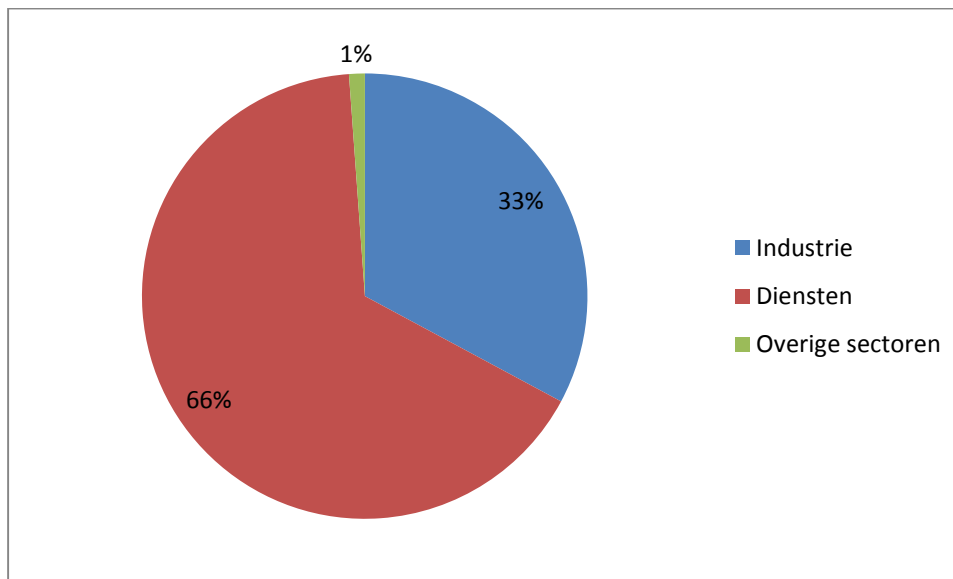
3. Beschrijving van de MNE

De beschrijving van de MNE in Vlaanderen gebeurt aan de hand van Belfirst data met betrekking tot de sector van activiteit (NACE classificatie) en de locatie van 265 bedrijven actief in de MNE. 25 van de 290 bedrijven uit de lijst van bedrijven kunnen niet gekoppeld worden aan de Belfirst databank. Het gaat om bedrijven die recent zijn opgericht (9 bedrijven opgericht in 2012 of 2013), buitenlandse bedrijven met vestiging in Vlaanderen (7 bedrijven), stopzettingen wegens faillissement of fusie (3 bedrijven) en 6 andere bedrijven waarvoor geen link kon gemaakt worden met de Belfirst databank.

3.1 Industriële- en dienstensectoren

Figuur 1 geeft weer dat de MNE van Vlaanderen vooral bestaat uit bedrijven uit de dienstensectoren (175 bedrijven, 66%), voor één derde uit bedrijven uit industriële sectoren (87 bedrijven, 33%), en verder een beperkt aantal bedrijven (3 bedrijven, 1%) uit de overige sectoren, met name de sectoren “bouw” en “creatieve activiteiten, kunst en amusement”.

Figuur 1 Bedrijven actief in de MNE, aandeel voor industrie, diensten en overige sectoren (265 bedrijven)

Tabel 1 geeft de belangrijkste sectoren aan in welke MNE-bedrijven actief zijn op basis van het aantal bedrijven. “Computerprogrammering, consultancy en aanverwante activiteiten”, de “Groothandel, met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen” en diensten van “Architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen” zijn de belangrijkste dienstensectoren. De sector van de “Vervaardiging van informaticaproducten, elektronische en optische producten” is de belangrijkste industriële sector. De overige sectoren bevatten elk minder dan 10 bedrijven en vertegenwoordigen individueel minder dan 3.5% van de totale MNE in Vlaanderen in termen van het aantal bedrijven.

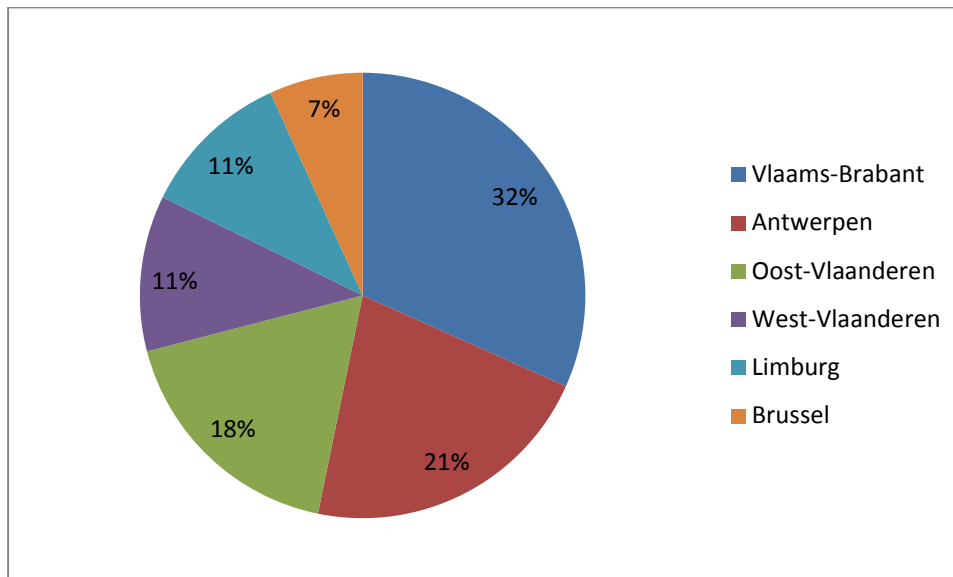
Tabel 1 Belangrijkste NACE 2-cijfers sectoren in de MNE (bedrijvenaantallen)

Sector	Aantal bedrijven	%
NACE 26 Informaticaproducten, elektronische en optische producten	53	20,0%
NACE 62 Computerprogrammering, consultancy en aanverwante activiteiten	53	20,0%
NACE 46 Groothandel, met uitz van de handel in auto's en motorfietsen	49	18,5%
NACE 71 Architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen	35	13,2%

3.2 Regionale spreiding van bedrijven

Figuur 2 geeft weer dat ongeveer driekwart van de bedrijven (70%) zijn hoofdzetel heeft binnen de driehoek Vlaams Brabant (32%), Antwerpen (21%) en Oost Vlaanderen (18%) en wijst op een zekere mate van geografische concentratie in Vlaanderen van de bedrijven actief in de MNE.

Figuur 2 De regionale spreiding van bedrijven actief in de MNE (265 bedrijven), aandeel per regio

4. Economisch belang van de MNE

Het economische belang van de MNE in Vlaanderen wordt geschat op basis van de tewerkstelling en toegevoegde waarde van de bedrijven actief in de MNE voor het jaar 2012. Dit is het meest recente jaar waarvoor bedrijfsdata beschikbaar is voor de meerderheid van bedrijven². Kleine bedrijven hebben een beperkte rapporteringsplicht waardoor de financiële data van deze bedrijven vaak ontbreekt: respectievelijk 233 (88%) en 108 (41%) van de 265 MNE-bedrijven rapporteren tewerkstelling en toegevoegde waarde.

De ontbrekende tewerkstellings- en toegevoegde waarde data zorgen voor een onderschatting van de totale tewerkstelling en toegevoegde waarde gecreëerd door de MNE in Vlaanderen, maar deze onderschatting is beperkt omdat voornamelijk de kleinere bedrijven niet opgenomen zijn in de analyses.

4.1 Tewerkstelling

Van de 265 bedrijven die gekoppeld zijn aan de Belfirst databank zijn voor 233 bedrijven (88%) tewerkstellingsdata beschikbaar. De 32 bedrijven waarvoor geen tewerkstellingsdata zijn, betreffen zowel dienstenbedrijven (26 bedrijven, 81%) als industriële bedrijven (6 bedrijven, 19%). In de meerderheid van de gevallen (20 bedrijven, 63%) gaat het om bedrijven die de voorbije 10 jaar (periode 2003-2012) opgericht zijn.

In 2012 stelt de MNE in Vlaanderen 22 253 personen te werk, uitgedrukt in voltijdse equivalenten. Het leeuwendeel van de tewerkstelling (bijna 90%) vindt plaats door een beperkt aantal grote bedrijven (19 bedrijven met meer dan 250 werknemers, 62% van de tewerkstelling) en heel wat middelgrote bedrijven (51 bedrijven met 50 tot 250 werknemers, 27% van de tewerkstelling).

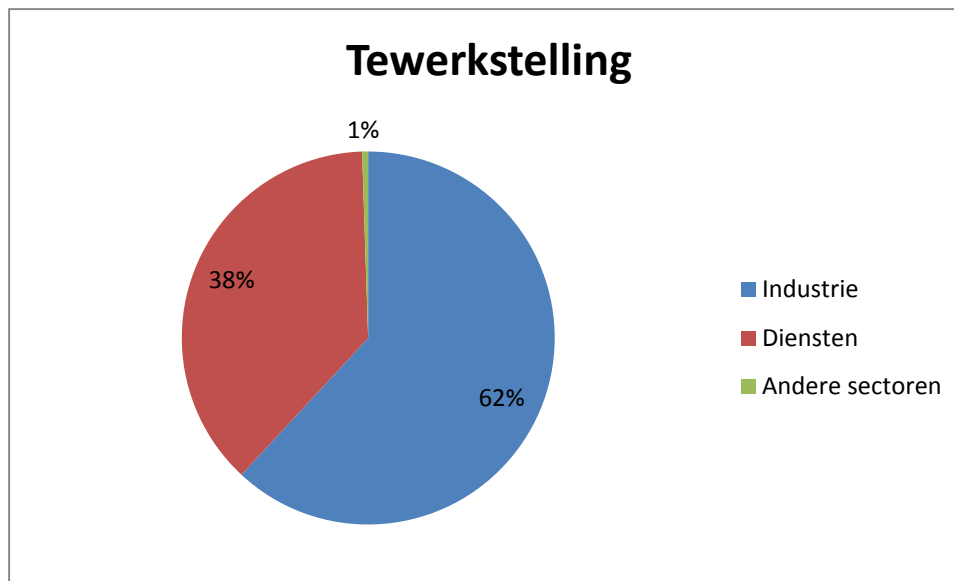
4.1.1 Tewerkstelling in industriële- en dienstensectoren

Figuur 3 geeft het relatieve belang van de diensten-, industriële en overige sectoren weer voor de MNE in termen van tewerkstelling. Bijna twee derde van de tewerkstelling situeert zich in de industrie, iets meer dan een derde van de tewerkstelling in de MNE is afkomstig van dienstenbedrijven.

De tewerkstelling in de industriële bedrijven actief in de MNE zijn goed voor 3,9% van de totale tewerkstelling in de Vlaamse industrie. De dienstenbedrijven in de MNE creëren 0,8% van de totale tewerkstelling van de Vlaamse dienstensectoren. Gezamenlijk draagt de MNE in Vlaanderen (industrie en diensten, uitgezonderd overige sectoren) bij tot 1,6% van de tewerkstelling in Vlaamse industrie en diensten.

² Voor een beperkt aantal bedrijven wordt bij gebrek aan financiële cijfers uit 2012, tewerkstelling en/of toegevoegde waarde data uit eerdere jaren (2011, 2010 of 2009) gebruikt.

Figuur 3 Tewerkstelling in de MNE (233 bedrijven), aandeel voor industrie, diensten en andere sectoren

Tabel 2 geeft de gemiddelde tewerkstelling per bedrijf en de totale tewerkstelling voor de MNE-bedrijven in Vlaanderen, opgesplitst voor de diensten-, industriële en overige sectoren. Uit de tabel blijkt dat de gemiddelde tewerkstelling van bedrijven uit de industrie aanzienlijk hoger is dan voor bedrijven in de dienstenbedrijven.

Tabel 2 Tewerkstelling per sector

Sector	Aantal bedrijven	Gemiddelde tewerkstelling per bedrijf	Totale tewerkstelling
Industrie	81	170,1	13 777
Diensten	149	56,1	8 360
Andere sectoren	3	38,7	116
Totaal MNE in Vlaanderen	233	95,5	22 253

Tabel 3 geeft de belangrijkste sectoren aan binnen de MNE op basis van tewerkstellingscijfers. De sector van de “Vervaardiging van informaticaproducten, elektronische en optische producten” is de belangrijkste industriële sector en staat met 7 658 werknemer (voltijdse equivalenten) in voor iets meer dan een derde van de tewerkstelling. De sector “Vervaardiging van Machines, apparaten en werktuigen” is de tweede belangrijkste industriële sector. Onder de dienstensectoren zorgen vooral de sector van de “Groothandel, met uitzondering van de handel in auto’s en motorfietsen” en de sector “Computerprogrammering, consultancy en aanverwante activiteiten” voor tewerkstelling in de MNE. Gezamenlijk vertegenwoordigen bovenvermelde 4 sectoren twee derde van de tewerkstelling in de MNE in Vlaanderen. De overige tewerkstelling zit verspreid over de andere NACE2-cijfer sectoren, die elk minder dan 6,5% van de totale tewerkstelling van de MNE beslaan.

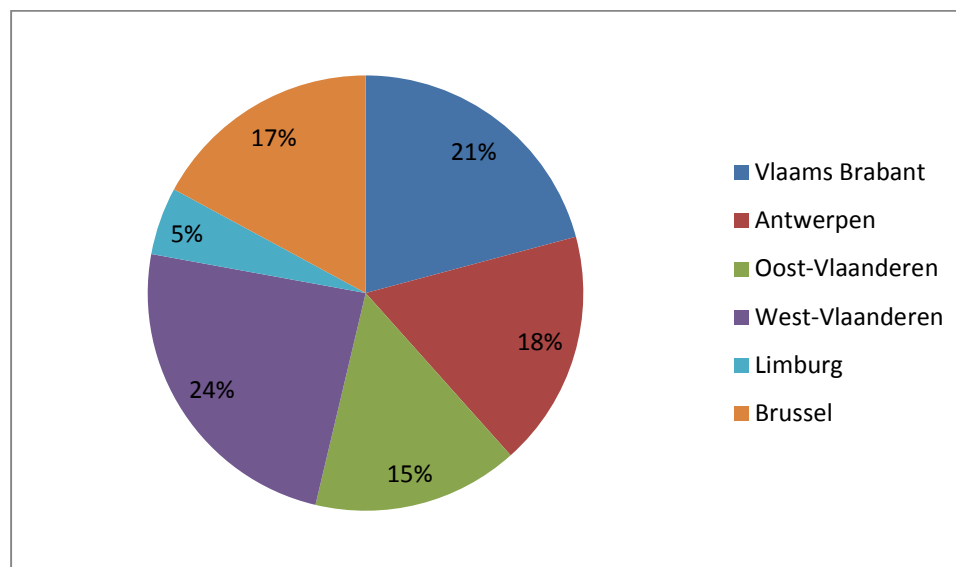
Tabel 3 Belangrijkste NACE 2-cijfers sectoren in de MNE (tewerkstelling)

Sector	Tewerkstelling	%
NACE 26 Informaticaproducten, elektronische en optische producten	7 658	34,4%
NACE 46 Groothandel, met uitz van de handel in auto's en motorfietsen	3 458	15,5%
NACE 28 Machines, apparaten en werktuigen, n.e.g.	2 695	12,1%
NACE 62 Computerprogrammering, consultancy en aanverwante activiteiten	1 430	6,4%

4.1.2 Regionale spreiding van tewerkstelling

Figuur 4 toont de geografische verdeling van tewerkstelling binnen de MNE in Vlaanderen. Een belangrijke opmerking bij de figuur betreft het feit dat Belfirst enkel informatie geeft over de locatie van de hoofdzetel van bedrijven. In het geval van bedrijven met meerdere vestigingen in verschillende regio's, wordt de volledige tewerkstelling van het bedrijf daarom toegewezen aan de regio waarin de hoofdzetel van het bedrijf gelegen is. West-Vlaanderen (24%) en Vlaams-Brabant (21%) stellen het grootste aantal werknemers tewerk. Het relatief aandeel van Limburg (5%) in de tewerkstelling van de MNE in Vlaanderen is beperkt.

Figuur 4 De regionale spreiding van de tewerkstelling in de MNE (233 bedrijven), aandeel per regio

4.2 Toegevoegde waarde

Van de 265 bedrijven die gekoppeld zijn aan de Belfirst databank zijn voor 233 bedrijven (88%) tewerkstellingsdata en voor 108 (41%) bedrijven toegevoegde waarde data beschikbaar. Bedrijven zonder tewerkstellingsdata hebben ook geen toegevoegde waarde data. De 125 bedrijven met tewerkstellingsdata maar geen toegevoegde waarde zijn bedrijven uit de dienstensectoren (95 bedrijven), de industrie (28 bedrijven) en overige sectoren (2 bedrijven). Bijna al deze bedrijven zijn

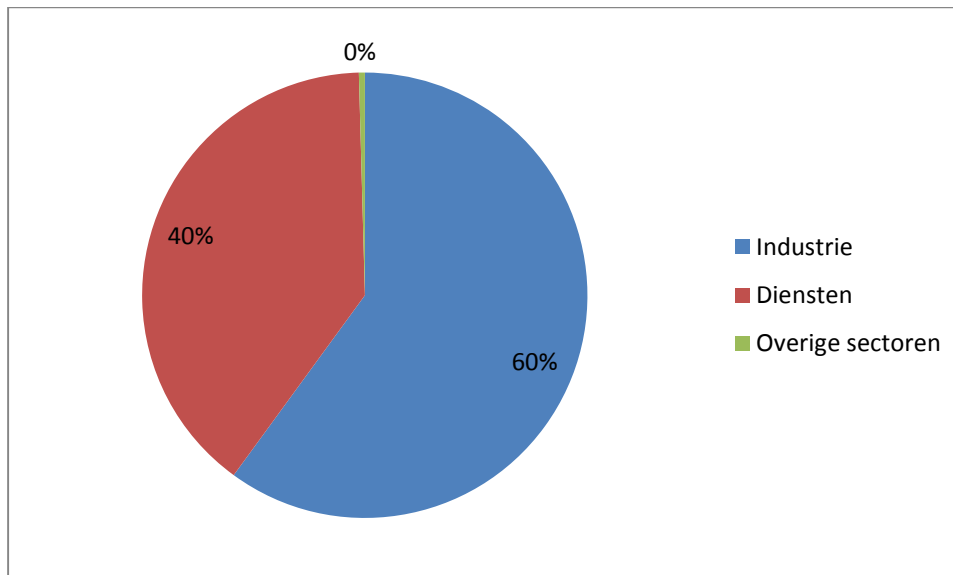
microbedrijven met minder dan 10 werknemers (76 bedrijven, 61%) of kleine bedrijven met minder dan 50 werknemers (45 bedrijven, 36%). Gezamenlijk vertegenwoordigen ze 8% van de tewerkstelling van de MNE (233 bedrijven).

In 2012 creëert de MNE in Vlaanderen een toegevoegde waarde van meer dan 2 805 miljoen euro. Opnieuw wordt het overgrote deel van deze toegevoegde waarde gecreëerd door een beperkt aantal grote bedrijven (19 bedrijven met meer dan 250 werknemers, 67% van de toegevoegde waarde) en heel wat middelgrote (bedrijven (47 bedrijven met 50 tot 250 werknemers), 29% van de toegevoegde waarde).

Figuur 5 toont aan dat 60% van de toegevoegde waarde in de MNE in Vlaanderen wordt gecreëerd door industriële bedrijven en de overige 40% door bedrijven actief in de dienstensectoren.

De industriële bedrijven actief in de MNE staan in voor 5,7% van de toegevoegde waarde van de Vlaamse industrie, terwijl de dienstenbedrijven in de MNE 1,8% van de toegevoegde waarde creëren van de Vlaamse dienstensectoren. Gezamenlijk draagt de MNE in Vlaanderen (industrie en diensten, uitgezonderd overige sectoren) bij tot 1,6% van de toegevoegde waarde van de Vlaamse industrie en diensten.

Figuur 5 Toegevoegde waarde in de MNE (108 bedrijven), aandeel voor industrie, diensten en andere sectoren

5. Evolutie van de MNE

De evolutie van de MNE ten aanzien van de volledige populatie van Vlaamse bedrijven wordt bestudeerd over de periode 2003-2012. Dit gebeurt op basis van twee indicatoren: de oprichtingsgraad (ratio van het aantal nieuwe ondernemingen tot het aantal actieve ondernemingen) en de evolutie van tewerkstelling van bedrijven die actief waren over de hele periode 2003-2012.

Belfirst bevat enkel bedrijfsdata voor actieve bedrijven en dus geen (historische) data van bedrijven die om diverse redenen (bv. door faillissement, overname of fusie) stopgezet zijn. Het is daarom niet mogelijk om de stopzettingsgraad (ratio van het aantal stopzettingen tot het aantal actieve ondernemingen) te berekenen, of de evolutie van de totale tewerkstelling (inclusief oprichtingen en stopzettingen) te meten.

5.1. Nieuwe bedrijven opgericht in de periode 2003-2012

De oprichtingsgraad van bedrijven in de MNE wordt vergeleken met de gemiddelde oprichtingsgraad in Vlaanderen, waarbij oprichtingsgraad gedefinieerd wordt als het aantal nieuwe bedrijven opgericht in de periode 2003-2012 ten opzichte van het totaal aantal actieve bedrijven in 2012. Om de gemiddelde jaarlijkse oprichtingsgraad te bekomen, worden bovenstaande ratio gedeeld door het aantal jaren.

Uit Tabel 4 blijkt dat de oprichtingsgraad van nieuwe bedrijven hoger is voor de MNE dan voor de Vlaamse industrie en dienstensectoren in zijn geheel. Vooral de hogere oprichtingsgraad onder de dienstenbedrijven is opvallend binnen de MNE.

Tabel 4 Bedrijven opgericht in de periode 2003-2012

Sector	MNE	Vlaanderen
Industrie	2,0%	1,7%
Diensten	4,0%	2,8%

5.2 Evolutie tewerkstelling over de periode 2003-2012

In deze sectie wordt de evolutie van de tewerkstelling in de MNE over de 10-jarige periode 2003-2012 vergeleken met de algemene evolutie van tewerkstelling in de industriële- en de dienstensectoren in Vlaanderen. Hiervoor wordt een gebalanceerd panel gebruikt, met name de deelverzameling van bedrijven die tewerkstellingsdata rapporteren voor de volledige 10 jaar. Bedrijven die in de periode 2003-2012 hun activiteiten hebben stopgezet (bv. door fusie, overname of faillissement) en bedrijven opgericht tijdens deze periode zijn niet opgenomen in de analyses. Voor de MNE hebben de analyses betrekking op 119 bedrijven. Van de 233 bedrijven die tewerkstelling rapporteren, zijn 72 bedrijven (63%) opgericht in 2003 of later. 42 bedrijven rapporteren geen volledige tewerkstellingscijfers over de volledige periode 2003-2012. Het betreft voornamelijk (79%) bedrijven met minder dan 50 werknemers.

De evolutie van de tewerkstelling wordt steeds gemeten ten opzichte van het referentiejaar 2003 (100%).

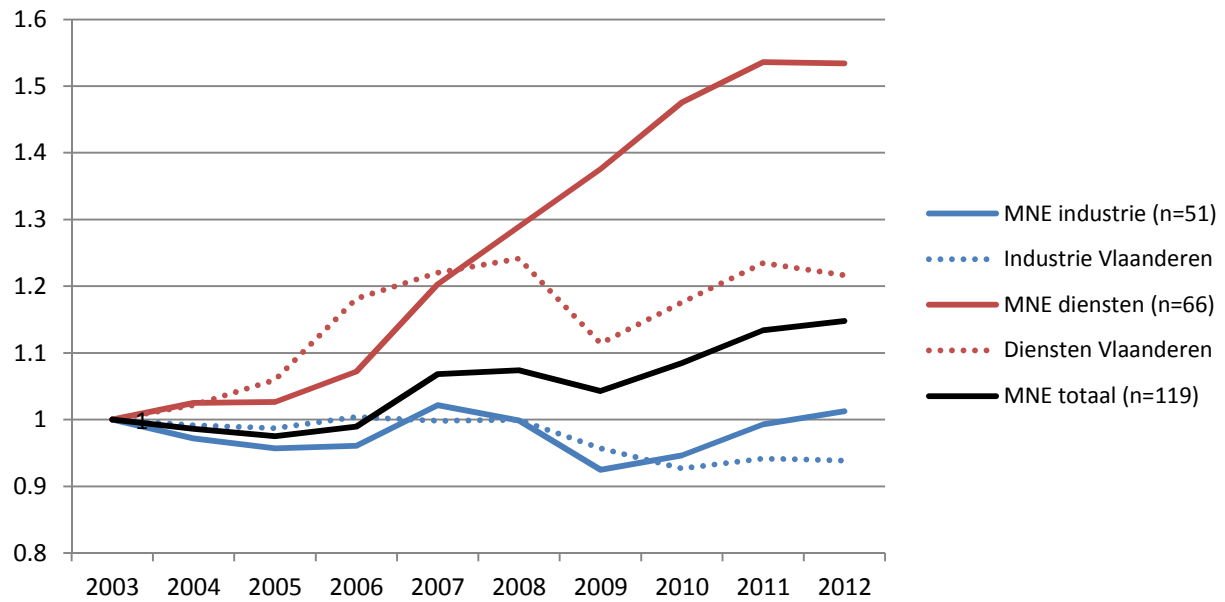
Figuur 6 schetst de evolutie van de tewerkstelling van de MNE en de gehele Vlaamse industriële- en dienstensectoren over de periode 2003-2012. De tewerkstellingsgroei binnen de groep van 119 MNE-bedrijven wordt weergegeven door de volle zwarte lijn. Over de beschouwde periode 2003-2012 is de totale tewerkstelling in de MNE in Vlaanderen toegenomen met bijna 15%. Deze groei in tewerkstelling manifesteert zich voornamelijk in de periode voor de financiële crisis (2005-2007) en in de meest recente periode (2010-2012).

In Figuur 6 wordt de tewerkstelling binnen de MNE ook verder opgesplitst in de tewerkstelling in de industriële (51 bedrijven, volle blauwe lijn) en dienstensectoren (66 bedrijven, volle rode lijn). Deze kan vervolgens vergeleken worden met de algemene evolutie van de tewerkstelling in de industriële- en dienstensectoren in Vlaanderen (respectievelijk blauwe en rode stippellijn). Bemerkt dat voor elke deelverzameling van bedrijven (bv. de MNE-bedrijven actief in de dienstensectoren of al de bedrijven uit de Vlaamse industrie) steeds de tewerkstelling van de betreffende deelverzameling van bedrijven in 2003 de referentie is. Zo is de volle zwarte lijn die de evolutie van de tewerkstelling van de MNE meet, niet de som maar het gewogen gemiddelde van de evolutie van de tewerkstelling van diensten- en industriële bedrijven uit de MNE waarbij de industriële bedrijven meer doorwegen omwille van hun grotere gemiddelde en totale tewerkstelling.

De blauwe stippellijn in Figuur 6 geeft aan dat de Vlaamse industrie een gestage daling van de tewerkstelling kende over de voorbije 10 jaar tot ongeveer 94% van de tewerkstelling in 2003. De tewerkstelling in de industriële bedrijven uit de MNE (blauwe volle lijn) daalde tijdens de crisisperiode, maar trok in de meest recente jaren terug aan tot 101% van de tewerkstelling in 2003.

De rode volle lijn in Figuur 6 illustreert de sterke tewerkstellingsgroei binnen de dienstenbedrijven uit de MNE, waar het aantal voltijds equivalente tewerkgestelden over de periode 2003-2012 toenam met 53% ten opzichte van een totale tewerkstellingsgroei van 22% voor de Vlaamse dienstensector in zijn geheel. Uit de figuur blijkt dat de tewerkstellingsgroei binnen de dienstenbedrijven van de MNE zich vooral vanaf 2006 een stuk boven het gemiddelde van de Vlaamse diensten bevindt. In tegenstelling met de andere dienstensectoren in Vlaanderen en de industriële sectoren, blijkt de financiële crisis geen of weinig invloed te hebben gehad op de tewerkstellingsgroei van de dienstenbedrijven in de MNE.

Figuur 6 Evolutie van de tewerkstelling (periode 2003-2012)

6. Besluit

Deze studie maakt een economische analyse van de MNE in Vlaanderen. De analyses zijn gebaseerd op bedrijfseconomische data van bedrijven die actief zijn in de MNE in Vlaanderen.

De analyses geven aan dat de MNE in Vlaanderen voor een derde bestaat uit industriële bedrijven en voor twee derde uit bedrijven uit dienstensectoren. De industriële bedrijven zijn doorgaans groter en zorgen voor twee derde van de tewerkstelling en 60% van de toegevoegde waarde van de MNE.

De belangrijkste bedrijfsactiviteiten in de MNE in termen van tewerkstelling situeren zich in de sector van “Informaticaproducten, elektronische en optische producten (NACE 26)” en “Machines, apparaten en werktuigen (NACE 28)” in de industrie en de sector van “Groothandel, met uitzondering van de handel in auto's en motorfietsen (NACE 46)” en “Computerprogrammering, consultancy en aanverwante activiteiten (NACE 62)” binnen de dienstensectoren. De dienstensector “Architecten en ingenieurs; technische testen en toetsen (NACE71)” is tevens een belangrijke sector in termen van aantal bedrijven actief in de MNE.

Cijfers over het aantal nieuwe bedrijven opgericht in de periode 2003-2012 geven aan dat de oprichtingsgraad van nieuwe bedrijven aanzienlijk hoger is voor de dienstenbedrijven in de MNE dan voor het geheel van de Vlaamse dienstensectoren in de overeenstemmende periode.

De analyse van de evolutie van de tewerkstelling in de MNE ten aanzien van de volledige populatie van Vlaamse diensten- en industriële sectoren op basis van een gebalanceerd panel van bedrijven die actief waren over de hele periode 2003-2012, geeft aan dat de MNE goed gepresteerd heeft de voorbije tien jaar. Met een tewerkstellingsgroei van meer dan 50% ten opzichte van 2003, hebben vooral de dienstenbedrijven in de MNE goed gescoord. De tewerkstelling in de industriële bedrijven in de MNE is nagenoeg dezelfde gebleven. In tegenstelling tot de Vlaamse industrie echter, kennen de industriële bedrijven in de MNE terug een toename van de tewerkstelling na de financiële crisis.

De accuraatheid waarmee de economische indicatoren in deze studie het belang van de MNE in Vlaanderen aangeven wordt mede bepaald door de *volledigheid* van de lijst van bedrijven actief in de sector, alsook de mate waarin MNE-activiteiten behoren tot de kernactiviteiten van de geïdentificeerde bedrijven. De beperkte beschikbaarheid van tewerkstellings- en toegevoegde waarde data voor kleine en jonge bedrijven vormen een bijkomende beperking van de studie. Om de verdere evolutie van de sector in de toekomst op te volgen, moet de huidige lijst van bedrijven actief in de MNE worden geactualiseerd en aangevuld.